

Turgot.

II. Turgot som Minister 1774—1776.

I forrige Hefte meddeltes Indledningen til Foncins nylig udkomne Bog «Essai sur le ministère de Turgot». Vi skulle nu kaste et flygtigt Blik paa Indholdet af dette udmærkede Værk.

I Begyndelsen af 1774 havde Turgot forladt sit Embede som Intendant i Limoges og havde begivet sig til Paris. Faa Maaneder efter døde Ludvig XV, og den 14de Juli 1774 besluttede den ny Konge, Ludvig XVI, sig efter megen Vaklen og megen Tvivlrådighed til at udnævne Turgot til Marineminister. Kun lidt over en Maaned, indtil den 24de Avgust, beklædte Turgot denne Post; men denne korte Tid anvendte han til Indførelsen af forskjellige Forbedringer, hvorimod der ikke levedes ham Tid til at gennemføre sine store Planer om en fuldstændig Reorganisation af de koloniale Forhold: Slavernes Emancipation, Kolonialhandelens Frigivelse, den koloniale Finanspolitik's Reform o. s. v.

Den 24de Avgust ombyttede Turgot Marineministeriet med Posten som «contrôleur général des finances», og to Dage efter udnævntes han til Statsminister. Hans

Udnævnelse til denne overordenlig vigtige Post, der omfattede ikke blot de egenlig finansministerielle Forretninger, men ogsaa for en stor Del de indenrigsministerielle, og af hvis forsvarlige Bestyrelse hele Statsmaskineriet var afhængigt, hilstes med Jubel, og de største Forventninger knyttede sig til Turgots Finansforvaltning. «Si le bien ne se fait pas, il faut conclure que le bien est impossible», skrev d'Alembert til Frederik II. I disse profetiske Ord er det Turgot'ske Ministeriums Historie resumeret.

Turgots første Handling som Minister var at tilskrive Kongen dette berømte Brev, der indeholder hans Finansprogram, og som vidner om den Klarhed, hvormed han opfattede Situationen. «Sire», skrev han, «jeg beder dem mindes disse tre Ord:

Ingen Bankerot;
ingen Forhøjelse af Skatterne;
ingen ny Laan.»

Skulde dette Program opfyldes, stod kun én Vej aaben, en vanskelig og farlig Vej: der maatte spares. Turgot forudsaa, at den største Fare kom fra selve Kongen. «Det er nødvendigt, Sire, at De væbner Dem med Deres Godhed imod Deres egen Godhed. De maa betænke, hvorfra disse Penge komme, som De kan uddele til Deres Hoffolk; De maa sammenligne de elendige Kaar, hvori de befinde sig, fra hvem man undertiden maa rive Pengene paa den strengeste Maade, med den Stilling, hvori de leve, der have flest Adkomster til Deres Godgjørelse.» Vi se her Turgots bestandig levende Interesse for Folket, for de Ulykkelige. Paa et andet Sted i Brevet udpeger Turgot for Kongen «de Kunstgreb og de Skrig, der ville komme fra Folk, som paa enhver Maade ere interesserede i Misbrugenes Opretholdelse;

thi der er ikke et eneste Misbrug, hvoraf ikke Nogle leve.» Efter endnu en Gang at have paavist Nødvendigheden af Sparsommelighed og at have bønfuldt Kongen om at vise sig fast, tilføjer Turgot: «Deres Majestæt maa ikke glemme, at, naar jeg har overtaget Posten som Finansminister, saa har jeg følt den fulde Betydning af den Tillid, der vises mig. Jeg har følt, at Deres Majestæt betror mig Folkets Lykke og, hvis jeg maa sige det, Omsorgen for at gjøre Deres Majestæts Person og Myndighed elsket. Men samtidig har jeg følt hele den Fare, hvorfor jeg udsætter mig. Jeg har forudset, at jeg vil staa ene i Kampen mod allehaande Misbrug og imod deres Anstrængelser, som tjene ved disse Misbrug; imod den Skare af Fordomme, der rejser sig mod enhver Reform, og som er et saa mægtigt Middel i Hænderne paa dem, der ere interesserede i at eviggjøre Uordenen. Jeg vil endog have at kæmpe imod Deres Majestæts naturlige Godhed og Ædelmodighed og imod Personer, der ere Deres Majestæt i højeste Grad kjære.» (Det synes, at Turgot her forudser Dronningens Fjendskab). «Jeg vil blive frygtet, ja hadet af den største Del af Hoffet og af alle dem, der søge om Gunstbevisninger. Man vil give mig Skylden for alle Afslag; man vil skildre mig som haard, fordi jeg forestiller Deres Majestæt, at De ikke bør berige selv dem, De elsker, paa Folkets Bekostning. Dette Folk, som jeg vil ofre mig for, er saa let at bedrage, at jeg maaske vil paadrage mig dets Had netop ved de Forholdsregler, der skulle forsvare det imod Udsugelser. Jeg vil blive bagvasket, og maaske med tilstrækkelig Sandsynlighed til, at jeg kan miste Deres

Majestæts Tillid.» Hvad Turgot her frygtede, skulde kun altfor hurtigt og fuldstændigt gaa i Opfyldelse.

Foncin giver os i nogle Kapitler en Oversigt over Datidens Finansbestyrelse, og han meddeler os, hvad Turgot gjorde for at bringe Orden i den. Af de tre Punkter, Turgot havde opført paa sit Finansprogram, maatte han, paa Grund af Forhold, der vare stærkere end han, opgive det ene: han gjorde ikke Bankerot, og han forhøjede ikke Skatterne; men han laante; — det maa dog tilføjes, at han laante til 4 pCt., og for dermed at tilbagebetale ældre Laan, af hvilke der svaredes Aagerrenter. Han sparede fremfor Alt; — rigtignok blev de mindst nyttige Udgifter, Hofudgifterne, paa ingen Maade formindskede under hans Ministerium; men han sparede ved at indføre mere Orden i Bestyrelsen, ved at formindske Opkrævningsomkostningerne, ved at kræve de finansielle Loves Efterlevelse af Alle, ved at afskaffe flere overflødige Embeder, ved at ordne Oktrojevæsenet og paa flere andre Maader. Herved lykkedes det ham at formindske Deficit, at forøge Statens Indtægter samtidig med, at Folkets Byrder lettedes. Men hans Ønske, at afskaffe adskillige af de værste Afgifter, — fremfor alle den forfærdelige Saltskat, der kostede Folket 80 Millioner og dog kun indbragte Kongen 50 Millioner, — at formindske den skændige Skat «la taille», at formindske Hofudgifterne, at hæve de værste Privilegier, at sælge Domænejorderne til Nationen, og mange flere Ønsker kunde han ikke faa opfyldt. Hans store fysiokratiske Plan om at samle alle de forskjellige Skatter til en eneste Skat, der skulde svares af Jordens Ejere, maatte han naturligvis ganske renoncere paa.

Turgots første Handlinger, i Slutningen af Avgust og

Begyndelsen af September 1774, maatte tilsigte at bringe lidt Orden i Finansbestyrelsen; men den store Begivenhed, hvormed han i Virkeligheden indviede sit Ministerium, var: den indenrigske Kornhandels Frigivelse. Spørgsmaalet om Kornhandelen, der i Frankrig trykkedes af de urimeligste Baand, blev netop paa den Tid levende diskuteret af de franske Økonomister. Italieneren Galianis «Dialoger om Kornhandelen», der udkom 1770, havde fremkaldt stort Røre i den fysiokratiske Lejr; Bogen var bleven gjendrevet af Morellet, men endnu kraftigere dog af Turgots «Breve om Kornhandelens Frihed». Til Turgot knyttede da Frihedens Venner deres Forhaabninger, og ved Ediktet af 13de September 1774 søgte Turgot at bekræfte disse. Denne Lov er ogsaa mærkelig derved, at den er den første, som udstedtes forsynet med Motiver. Alene det, at Turgot fandt sig opfordret til omhyggelig at begrunde Lovgivningsforanstaltningerne, vakte Glæde i vide Kredse. I en udmærket Indledning til det nævnte Edikt udviklede Turgot Økonomisternes meget rigtige Principer med Hensyn til Handelens Frihed. Han viste, hvorledes Friheden «er det eneste Middel, der — saa vidt det overhovedet er muligt — kan forebygge overdrevne Svingninger i Kornprisen», og han hævdede med Bestemthed og Dygtighed, at kun ved Friheden — ikke ved Regeringsforanstaltninger — bør de to Yderligheder, Hungersnød og Overflod, søges udjævnede. Dette Edikt, hvis Udkommen forhaledes i nogle Maaneder ved Monopolisternes forbitrede Modstand, bestemte i sine første Paragrafer, at den indenrigske Kornhandel skulde være ganske fri; hvad den udenrigske Handel angik, bestemtes i § 4, at Korn frit maatte indføres; men udføres maatte kun det indførte Korn, der ingen Kjøber fandt. Paa dette sidste Punkt

saa Statsmanden sig ikke i Stand til at gaa saa vidt, som Nationaløkonomen ønskede. I Theorien var Turgot Frihandelsmand; i Praxis turde han ikke ganske være det.

Michelet beskriver i sit billedrige Sprog den Virkning, Loven af 13de September gjorde: «Der var i Frankrig en ynkelig Fange, Kornet, som man tvang til at raadne paa det Sted, hvor han var født. Hver Landsdel holdt sit Korn fangen. Kornmagasinerne i en Provins kunde være saa overfyldte, at de revnede; man aabnede dem ikke for Naboerne, der døde af Sult. Hver Provins var, adskilt fra alle de andre, som en Grav. I hundrede Aar havde man klaget derover. Nogle Forsøg, man nylig havde gjort paa at fjerne Skrankerne, havde mødt Modstand hos det uvidende Folk. Jo svagere Kornproduktionen syntes at være, desto ængsteligere var Folket for at se Kornet blive udført. Paniken førte til Opløb. En stærk, dristig Regering var nødvendig, naar Agerdyrkningen skulde hæves ved Frihandelen. — Turgot sætter sig, saasnart han er bleven Minister, til sit Bord og skriver det beundringsværdige, det smukke og veltalende September-Edikt. Det er Kornets «Marseillaise». Det udkom netop lige før Saatiden, og det sagde: «Saa! I kunne være sikre paa at sælge! Fremtidig kunne I sælge overalt!» — et Trylleord, der fik Jorden til at skjælve af Glæde. Der kom Flugt i Ploven, og hele Landbruget vakte til nyt Liv!» — Vidt omkring vakte September-Ediktet Jubel og Glæde, og Datidens Presse og Korrespondancer indeholde mange Udtryk heraf. «Jeg har nys», skrev Voltaire, Turgots lidenskabelige Beundrer, til d'Alembert, «læst Turgots Mesterværk . . . Det forekommer mig, at jeg ser en ny Jord og ny Himle aabne sig».

Aarets sidste tre Maaneder brugte Turgot til at gennemføre forskjellige mindre Forholdsregler, militære og fiskale Reforme, og fremfor Alt Forholdsregler imod Udbredelsen af Kvægpesten, der paa denne Tid rasede voldsomt i Sydfrankrig. Han søgte at berolige Landbruget, at gjøre Industrien og Handelen dristigere, at lette Folket nogle af de Byrder, der tyngede paa det, at fremme Videnskabens, Retfærdighedens, Fornuftens Sag. Man skulde have ladet Turgot handle, — og Revolutionen vilde, mente i alt Fald Nogle, være bleven fredelig gennemført. Men hvem vilde tillade ham at handle frit? Ikke Gejstligheden, ikke Adelen, ikke Parlamentet, ikke Finansmændene. Folket var vel for ham; men Folket var uvidende, let at vildlede og uden Betydning i Staten. De fleste Videnskabsmænd var for ham; men Videnskabsmændene regerede ikke, og ledede neppe nok en Del af den offentlige Mening. Endelig var Kongen for ham; men Kongen var ikke til at stole paa; Kongen var allerede da Dronningens Slave; det gjaldt altsaa at sikre sig den ustadige, flygtige Marie Antoinette. Hvorledes kunde dette være muligt for Turgot?

Det følgende Aar, 1775, aabnedes med nogle Forholdsregler, der tilsigtede at gjøre Optrædelsen af «la taille» lidt skaansommere. Turgot vilde have ønsket helt at afskaffe eller dog helt at omdanne denne Skat, hvis Paaligningsprincip saavel som Optrædelsesmaade var en Skjændsel; men han forstod, at dette Ønske ikke vilde blive opfyldt. — Derefter fulgte en Række af mindre Reforme og administrative Forholdsregler, der alle havde Almenvellet for Øje. Men samtidig viser sig de første Tegn paa Dannelsen af en hemmelig Liga imod de Turgot'ske Reforme: I Bourgogne rejser Folket sig.

Under 30te Marts hedder det i Bachaumonts „Mémoires secrets“: „Generalkontroløren (Turgot), der fremturer med at give Kornhandelen fri, lader sig ikke røre af den Dyrtdid, der allevegne opstaar. Han paastaar, at den ikke vil blive større, end den var i Monopolets Tid, men at denne Ulykke kun vil være forbigaaende, og at Pugerne ville straffes for deres Begjærlighed, saa at de for stedse ville tabe Lysten til at gjemme paa deres Korn.“ Den 18de April stormede Bønderne, i et Antal af 4 à 500, Dijon. De plyndrede flere Huse, ødelagde en forhadt Monopolists Mølle, rev Brostenene op for at skaffe sig Vaaben. 200 Setiers Korn kastede de i Floden — samtidigt med, at de klagede over Brødmangel. De vilde dræbe Guvernøren, La Tour du Pin, der havde gjort dem rasende ved paa deres Klager at svare: „Græsset begynder at komme op, mine Venner; æd det!“ Hvilken den virkelige Aarsag var til disse Optøjer, er vel tvivlsomt; Voltaire erklærer i sine Breve, at de vare anstiftede af Turgots Fjender. Turgots Svar paa Optøjerne var: større Indrømmeiser til Kornhandelens Frihed; han gik videre ad den Vej, Ediktet af 13de September havde betraadt. Imidlertid vedblev Kornprisen at stige: Friheden kunde jo ikke virke strax, og den var jo langt fra fuldstændig. Den franske Høst havde derhos i 1774 været meget tarvelig. I det øvrige Evropa havde den dog været endnu slettere, hvorfor der kun kunde indføres meget lidt Korn til Frankrig. Saa besluttede Turgot sig da til ved Dekret af 25de April at tilstaa de Kjøbmænd, der indførte fremmed Korn i Frankrig, navnlig til Paris og Lyon, Præmier. Det var en Indrømmelse, der maaske vanskelig kan forsones med den rene politiske Økonomis Principer; men den blev af Turgot fremhævet som en af hans Foran-

staltninger til at hjælpe Folket under dets øjeblikkelige Nød. Og den viser i ethvert Fald det Grundløse i Beskyldningen mod Turgot, at han blindt hen sluttede sig til Økonomisternes Doktriner. Sandheden er, at han ikke én men flere Gange vovede at sætte dem tilside.

De mod Turgot rettede Intriger, der maaske havde deres Part i Optøjerne i Dijon, gik imidlertid stedse videre. Turgot der i flere Maaneder havde været syg, kunde ikke tilstrækkeligt modarbejde dem. Ved Hoffet agiteredes der stærkt imod ham, og rundt omkring arbejdede hans Fjender mer eller mindre hemmeligt. Nu udbrød den 1ste Maj i Pontoise den saakaldte «Melkrig», «la guerre des farines». Besynderlige Oprørere: de klagede over Dyrtiden og raabte stærkest i de Provinser, hvor Nøden ingenlunde var størst; de klagede over Kornmangel og kastede det Korn, de røvede fra Kornmagasinerne, i Vandet; mange af dem havde Guld og Sølv i Lommen; de drog under Sang og Støj fra et Sted til et andet, og deres Marsch syntes at være methodisk styret og ledet efter Krigskunstens Principer. Den 2den Maj naaede Oprørerne Versailles. For at forskrække Kongen trængte de helt ind i Slotsgaarden. Der var her et helt Armekorps paa 10,000 Mand, «la Maison du Roi», hvis Opgave det var at beskytte Kongen i hans Palais. Ikke en Officer, ikke en Soldat rørte sig. Den Øverstkommanderende foreslog Kongen hemmelig at flygte til Fontainebleau, for at vinde Tid til at samle Tropperne. Ludvig XVI vilde ikke gaa ind herpaa. Fra sine Vinduer saa han den truende Skare; han blev bevæget og forbød at anvende Magt. Han traadte frem paa Altanen, talte til Folket, men blev ikke hørt; han trak sig nedslaaet tilbage, græd og tænkte, at det Bedste vilde være at give

efter for Folkemassens Skrig: han lod bekjendtgjøre, at der skulde sættes Taxt paa Brødet, 2 Sous Pundet. Det var det Samme som at desavouere Turgot og hans Reformer. Raabene ophørte, og Mængden trak sig tilbage, idet den dog truede med næste Dag at drage til Paris. Men Turgot vandt atter Overhaand: Kongen indrømmede at have fejlet og tilbagekaldte Bestemmelsen om Brød-taxt. Men Oprørerne udførte paa deres Side deres Trusel: den 3dje Maj drog de til Paris, plyndrede her en Mængde Butikker, og snart var der ikke mere et eneste Brød at faa tilkjøbs hos Bagerne. Optøjerne kunde være blevne meget farlige for Samfundets Fred; men takket være Turgots Energi blev de, efter et Par Henrettelser og efter at en stor Mængde Arrestationer var foretagne, undertrykkede i Løbet af faa Dage. — At «Melkrigen» var Frugten af et Komplot, en mod Turgot rettet Sammensværgelse, derom tvivler Foncin ikke, og Samtiden tvivlede heller ikke herom. I Memoirer fra denne Tid paastaas det ganske bestemt, at «man havde skabt en forstilt Hungersnød midt i Overfloden», at «det Hele var et Komplot imod Generalkontroløren» o. s. v. Og for denne Mistankes Berettigelse foreligger der Beviser. Hvem de virkelige Anstiftere og Ledere af disse Optøjer, der senere gav Pariserne Stof til saa megen Spot og Latter, og som fremkaldte en saa levende Polemik, vare, er usikkert; men sikkert er det, at de slap for Straf; Ludvig XVI søgte Sagen neddyttet: han frygtede maaske, at der vilde blive for mange — og for højtstaaende Personer at straffe. — Umiddelbart efter denne «Melkrig» — og ikke uden at staa i Forbindelse med den — var det, at det kom til en heftig Debat om Kornpolitiken mellem Turgot

og Økonomisterne paa den ene Side og Necker paa den anden Side.

«Melkrigen» bragte en foreløbig Standsning i Turgots Reformer, og i Aaret 1775 lykkedes det ham ikke at gennemføre nogen af sine store, omfattende Planer. Derimod er Aaret rigt paa mindre vidtrækkende Forholdsregler: Oktroyembedsmændene fik Paalæg om strængt at overholde Oktroyloven ligeoverfor Alle, selv ligeoverfor de kongelige Vogne; Skatteopkrævningen gjordes humanere; imod Kvægpestens videre Udbredelse gaves der energiske Bestemmelser; Hoveriet søgtes foreløbigt ophævet; Agerbruget opmuntredes paa forskjellige Maader; der gaves Ordre om, at de meningsløse Lavsreglementer skulde gennemføres med Maadehold; Krudt- og Salpeterregalet ordnedes; Post- og Deligencevæsenet reformeredes; Kanalvæsenet forbedredes; Sekundpendulen søgtes beregnet, og Turgot stod endog i Begreb med at gennemføre en Reform af Maal og Vægtvæsenet; Handelen og Industrien opmuntredes o. s. v., o. s. v. Disse Smaa-reformer krænkede i Virkeligheden slet ikke de Privilegeredes Rettigheder; ingen af dem overskred Klogskabens og Retfærdighedens Grænser; ingen af dem retfærdiggjorde den saa ofte mod Turgot fremsatte Beskyldning for Overrilelse. Alligevel havde denne højst beskedne Begyndelse til det betydeligere Reformarbejde været tilstrækkelig til at rejse en Liga mod Turgot og hans Reformer. Den voldsomme Opposition, der rejste sig, kunde i 1775 ikke bebrejde Turgot nogen Handling; hans Modstandere kunde endnu kun agitere imod hans Tendens, imod hans formodede Ønsker og Planer. Dette viser, at fjorten Aar før den store Revolution formaaede allerede den blotte Bebudelse af Reformer at samle alle de Pri-

vilegerede til et mægtigt Parti, endnu inden Gjennemførelsen af nogen alvorlig Reform faktisk var forsøgt. Ved Udgangen af 1775 var Liga'en mod Reformerne og for Misbrugenes Opretholdelse dannet og organiseret: Finansmændene erklærede sig imod det ny Regerings-system; Deltagerne i den tidligere «Hungerspagt» op-hidsede til Maj-Optøjerne; Dronningen og Hoffet søgte med stedse større Iver at underminere Turgots Stilling; den Del af Videnskabsmænd, der vare misundelige paa Økonomisterne, sluttede sig til Necker imod Turgot; Gejstligheden og Parlamentet og den Del af det borgerlige Aristokrati, der var interesseret i Lavsvæsenets Misbrug, sluttede sig til hans øvrige Fjender: Pengeadelen, Sværdadelen, Kirkeadelen, Lovadelen, Penneadelen, ja endog Værkstedsadelen, — kort sagt: Alle de, der havde et eller andet Privilegium, forenede sig imod Turgot. Nogle bebrejdede ham hans Sparsommelighed; Andre hans Tolerance; atter Andre hans ubøjelige Retfærdighed. Alle frygtede de, at han skulde afskaffe Misbrug; da de levede af Misbrug, vare de jo interesserede i deres Bevarelse.

Det næste Aar, 1776, bragte store Begivenheder. Strax i Begyndelsen af Aaret udkom de sex epokegjørende Januar-Edikter. Det første afskaffede Høveriet (Vejhøveriet) paa en Maade og under en Motivering, der i højeste Grad forbitrede de Privilegerede. Det andet afskaffede alle de Kornafgifter, der endnu eksisterede i Paris. Det tredje var egenlig kun et Supplement hertil, Afskaffelsen af forskjellige Havne-, Torve- og lignende Afgifter. Det femte og sjette gav mindre betydelige Bestemmelser, hvorimod det fjerde var af den allerstørste Betydning: Ediktet om Lavsvæsenets Ophævelse, — det baade paa Grund af sine Bestemmelser og paa Grund af sin vel-

talende Motivering saa berømte Edikt. Mod disse Edikter rejste alle de Privilegerede sig øjeblikkelig til Kamp; under denne med den største Bitterhed førte Kamp var det, at Kongen udtalte det berømte Ord: «Kun Turgot og jeg holder af Folket.» Parlamentet, de Privilegeredes Ordfører, modsatte sig Edikterne, og ved en «lit de justice» maatte deres «Indregistrering» tvinges igjennem (d. 12te Marts). Den økonomiske Frihed, Turgot vilde give Folket, blev af dette hilst med stormende Jubel og Glæde; Folket, den store Mængde, saa godt som hele Nationen sluttede sig med Begejstring til Turgot; men hvad havde det at sige? Folket betød jo Intet; det privilegerede Mindretal betød Alt i Staten. «La ligue pour les abus», o: de Privilegerede, de højere Klasser, havde svoret Turgot et dødeligt Had. Støttet af Marie Antoinette, der i denne Sag har paadraget sig det tungeste Ansvar, og benyttende sig af alle, selv de uværdigste, Midler, søgte Liga'en at naa sit Maal: den forhadte Ministers Fjernelse. Og den 12te Maj 1776 naaedes det: Ludvig XVI, «le roi fainéant», udstødte, til Voltaires, Økonomisternes, Aarhundredets største Aanders Sorg, Turgot af et Ministerium, der vel kun havde varet tyve Maaneder, men som er et af Historiens interessanteste Afsnit.

Knap fem Aar efter, den 20de Marts 1781, døde Turgot, 54 Aar gammel, efter at have set sine Reformer omstødte, alle Misbrugene gjenindførte, sine Venner og sine Anskuelse forfulgte, og Alt lagt til Rette for den Revolution, han havde villet forebygge, — og som han anede.

Turgot mente, som mange af sine Samtidige, at Individet ikke er skabt for Staten, men Staten for Individet: «Ethvert Menneske er født frit, og det er aldrig tilladt at hindre denne Frihed, forsaavidt den ikke skejer ud til Tøjlesløshed og fra Frihed forvandles til Anmasselse. Frihederne begrænse, ligesom Ejendommene, hverandre, For Samvittigheden har Friheden til at skade aldrig existeret. Loven bør forbyde, hvad Samvittigheden ikke tillader. Derimod kan Friheden til at handle uden at skade ikke begrænses uden af tyranniske Love. Regeringerne have altfor meget vænnet sig til at opofre de Privates Lykke til Bedste for saakaldte Samfundsrettigheder. Man glemmer, at Samfundet er skabt for de Private, at det kun er indstiftet for at beskytte Alles Rettigheder ved at sikre Opfyldelsen af alle gjensidige Pligter.»

Den personlige Frihed havde i Turgot en begejstret Apostel. Om Slaveriet i Amerika og om Slavehandlen skrev han ofte med Harme. Han forudsaa klart de Farer, Slaveriet beredte det unge Amerika; han fremhævede dets «Uforenelighed med en god politisk Forfatning» og dets Tilbøjelighed til at «skabe to Nationer i Staten»; der manglede ikke meget i, at han forudsagde den amerikanske Borgerkrig. Livegenskabet søgte han at afskaffe. Voltaire, der kjendte hans Planer, henvendte sig til ham for at opnaa de Livegnes Frigivelse i Jura-Eggen. — Pressens Frihed anbefalede han, selv hvor den brugtes til Skade for ham selv. Han tillod fremmede Bøgers fri Indførsel i Frankrig. — For den religiøse Frihed og Tolerance skrev han alt i sin Ungdom sine «Lettres sur la tolérance» og «le Conciliateur». Som Minister tilstillede han Kongen sin «Mémoire sur la tolérance». — Om hans Opfattelse af Arbejdets Frihed

vidner hans berømte Indledning til Ediktet om Lavsvæsenets Afskaffelse: «Retten til at arbejde er den helligste Ejendom». Paa Arbejdet hvilede, efter hans Mening, Ejendomsretten. Privatejendommen burde overalt respekteres. Industriens Frihed havde i ham sin varmeste Tilhænger. Ved at afskaffe Lavsvæsenet sønderbrød han Proletariatets Lænker og gav Arbejderen Ret til frit at raade over sin Vilje, sin Forstand, sine Arme. Den svage Ludvig XVI tøvede ikke med atter at indføre det af Turgot afskaffede Lavsvæsen; men i Marts 1791 afskaffedes det atter af den konstituerende Forsamling. Handelens Frihed er jo omtrent uadskillelig fra Arbejdets og Industriens Frihed. Fysiokraterne havde ikke blot sagt: «laissez faire», men ogsaa: «laissez passer». Kornhandelen frigaves; Olje- og Kraphandelen ligesaa; ogsaa Glasvarehandelen i Normandiet, Kjød- og Fiskehandelen i Paris, Vinhandelen i Syden o. s. v., o. s. v. I vore Dage vilde han have været fuldstændig Frihandelsmand. I sin sidste Memoire til Kongen udviklede han den internationale Frihandels Principer. — Derimod synes han ikke ret at have forstaaet Foreningsfriheden. Paa hans Tid vare omtrent alle Foreninger baserede paa Privilegier. Forholdenes Ordning paa hans Tid fremhævede skarpt Associationens Magt og Betydning i det Ondes Tjeneste; dens Betydning for det Gode var mere skjult. Maaske er dette Forklaringen til, at han i Lavs-Ediktet forbød alle Foreninger mellem Arbejdere og Arbejdsgivere. — Den borgerlige og politiske Lighed er uadskillelig fra Friheden. Derfor vilde Turgot ogsaa fjerne nogle af de værste Uligheder. Det havde været hans Ønske at undertrykke de fevdale Rettigheder, men gradvis og med Lempe. Gejstlighedens og Adelsens Forrettigheder ønskede han at begrænse.

Men han vilde ikke nivellere Alt. Og at han indsaa Vanskeligheden af nogensinde at virkeliggjøre den sande Ligheds Herredømme, ses af dette Udbrud i et Brev til Mme de Graffigny: «Frihed! . . . jeg siger det sukkende: Menneskene ere Dig maaske ikke værdige. Lighed! . . . de attraa Dig, men de kunne ikke naa Dig!»

Saaledes tænkte Turgot om Menneskerettighederne. Nu hans Opfattelse af Suveræneteten. Den sande Suverænetet hviler i Fornuften og Retfærdigheden. Det er den Tanke, der behersker Turgots politiske Meninger som et samlet Hele betragtet. «Alene Retfærdigheden», siger han, «kan opretholde Ligevægten mellem alle Rettigheder og alle Interesser». «Deres Majestæt kan betragte Dem som absolut Lovgiver, saalænge De ikke fjerner Dem fra Retfærdigheden.» Man forstaar, at efter denne Opfattelse er Regeringsformen temmelig ligegyldig. Suveræneteten tilkommer dem, der ere i Besiddelse af den, saafremt de bruge den rigtigt. «Man kan blive undertrykket af en enkelt Tyrant; men man kan blive lige saa stærkt og lige saa uretfærdigt undertrykket af en Mængde». Turgot forefandt Monarkiet faktisk bestaaende; han anerkjendte det som en Kjendsgjerning og bestræbte sig kun for at faa det til at virke til Bedste for de sociale Forbedringer, han havde udtænkt. Han skjelner ikke, som Montesquieu, mellem en lovgivende, en udøvende og en dømmende Magt. Saafremt disse tre Magtomraader ere beherskede af Rettens Princip, indrømmer han Kongedømmet dem alle uden Forskjel. Men den absolute Lovgiver, som han indrømmer, at Kongen er, har kun sin Berettigelse, forsaavidt han virker for det almindelige Vel; han er ikke, han kan ikke være, han maa ikke være «Samfundets fælles Fjende». Hans Regering bør være

«faderlig» og hvile paa en «national Forfatning». «Han er hævet over Alle, for at sikre Alles Lykke». Kongen skal være at betragte som «den offentlige Magts Depositar». Disse noget ubestemte Anskuelse udviklede Turgot senere nøjere; havde han levet længere, var han bleven en ren Konstitutionel. Det kan dog forbavse, at Turgot ikke følte Trang til at definere med mere Skarphed sine Meninger om den nationale Suverænetet, og at han ikke klart indsaa Nødvendigheden af at begrænse Centralmagten ved en repræsentativ lovgivende Forsamlings Kontrol. Sagen er, at han havde Mistillid til en hvilken som helst Forsamling, hvorledes den saa var, og at han troede paa Opdragelsens, Fornuftens, den oplyste offentlige Menings uimodstaaelige Indflydelse. Han tog ikke tilstrækkeligt Hensyn til de menneskelige Svagheder og lod sig føre for vidt af sit Aarhundredes ædle Illusioner. Han var utopisk, naar han, da han forelagde Ludvig XVI sin nationale Opdragelsesplan, sluttede med denne Erklæring: «Efter nogle Aars Forløb vil Kongen have et nyt Folk, det første af alle Folk; i Stedet for Bestikkelighed, Havesyge, Fejghed og Rænkesmederi, som Kongen hidtil har fundet overalt, vil han fremtidig finde Dyd, Uegennyttighed, Ære og Iver». Det var ikke saa let, som han forestillede sig, at gjøre Folket fejlfrit.

I sin «Mémoire sur les municipalités» har Turgot udviklet sine Tanker om den administrative Organisation. Fejlen ved det gamle System var efter hans Mening, at «Samfundet var sammensat af forskjellige slet forenede Klasser og af et Folk, hvis Medlemmer kun havde faa sociale Baand imellem sig . . . Det gjaldt at skabe en regelmæssig Organisation og bestemte Forhold». For at raade Bod paa Forvirringen, foreslog han raad-

givende Forsamlinger, «Municipaliteter», for Sognene, Byerne, Arrondissementerne og Provinserne, og endelig en central eller national Municipalforsamling. Sogne-municipalforsamlingen skulde beskjæftige sig med Skatternes Fordeling, Vejvæsenet og offentlige Arbejder, Fattigvæsenet og Sognets Forhold til Nabosognene. Kun Sognets Grundejere skulde være valgbare og valgberettigede, med et Stemmetal, der stod i Forhold til deres aarlige Indtægt. Bymunicipalforsamlingen skulde for Byerne have omtrent samme Funktioner, som Sogneforsamlingerne for Landet. Arrondissementsraadene skulde være sammensatte af Deputerede for Byerne og Sognene. Arrondissementets Skattevæsen, offentlige Arbejder og Understøttelsesvæsen hørte ind under dem. Provinsialraadene skulde bestaa af Deputerede, valgte af Arrondissementsraadene, og Centralforsamlingen eller «la municipalité nationale» af Deputerede, valgte af Provinsialraadene. Centralraadet skulde beskjæftige sig med offentlige Arbejder og Velgjørenhedsindretninger af almindelig Interesse saavel som med Skatternes Repartition mellem Provinserne. Forsamlingerne skulde have Lov til at udtale Ønsker om Lovforandringer, og de skulde give Meddelelser om de offentlige Arbejder, der burde udføres, m. m. — Dette administrative Hierarki, der efter Turgots Mening burde afløse den gamle Forvaltning, gav kun Grundejerne Adgang til de municipale Forsamlinger. «Man kunde maaske mene», indrømmer han, «at enhver Familiefader burde have i alt Fald Valgret»; men baade praktiske Hensyn og principielle Grunde tale herimod: «Ved at se nærmere til, vil man bemærke, at kun de, der besidde en Del af Sognets eller Landsbyens Territorium, i Virkeligheden høre hjemme her. De Andre

have kun et blot midlertidigt Domicil. De staa i hele Nationens Tjeneste, og de bør nyde Lovenes Beskyttelse; men de tilhøre ikke noget bestemt Sted. Det vilde være forgjæves at søge at knytte dem til et Sted snarere end til et andet. Ligesaa bevægelige som deres Ben standse de kun dér, hvor de befinde sig vel . . . Den rørlige Rigdom er ligesaa flygtig som Talenterne, og den, der ikke ejer nogen Jord, kan ulykkeligvis ikke have noget Fædreland uden ved Hjertets Baand eller ved sin Barndoms lykkelige Fordom. Han har ikke nødvendigvis noget Fædreland. Man kan ikke faa fat paa ham, og han slipper fra Skatten. Naar det ser ud, som om han betaler den, saa faar han den i Virkeligheden erstattet af Jordens Ejere gennem Arbejdslønnen. Det er Besiddelsen af Jorden, som ved de Frugter og det Udbytte, den producerer, giver Midlerne til at udrede Arbejdsløn til dem, der trænge hertil, og som sætter en Mand i de Betalendes Klasse i Stedet for at være i de Lønnedes Klasse; det er Besiddelsen af Jorden, som, derved at den uløselig knytter Besidderen til Staten, giver den sande Borgerret.» Det er, som man ser, den fysiokratiske Anskuelse, der her gjøres gjældende. —

Hvad Turgot under sin korte Ministervirksomhed udrettede eller forsøgte at udrette i de forskjellige Regeringsdepartementer, — derom giver Foncin de mest detaillerede Oplysninger. Hvad Turgot tænkte om og gjorde for Finanserne, Hæren og Marinen, Justitsvæsenet, Undervisningen, de religiøse Forhold, de offentlige Arbejder, Fattig- og Sundhedsvæsen, Agerdyrkning, Industri og Handel, Skibsfarten, Kolonierne o. s. v., o. s. v. — derom indeholder det foreliggende Værk fyldigere Oplysninger end noget andet Værk. Efterat Foncin endelig har givet

et Resumé af Turgots Handlinger, Anskuelser og Planer, er Øjeblikket kommet til at fælde Dommen.

Her fremtræder der nu disse Hovedspørgsmaal:

Var Turgot personlig i Stand til at fuldføre det Reformarbejde, han havde udtænkt? Er det hans Fejl, at Forsøget mislykkedes?

Kunde Turgot, naar han havde været støttet af en fastere Konge, have sejret? Var det muligt at forebygge Revolutionen?

At det var nødvendigt at reformere Frankrig i det 18de Aarhundrede, derom ere nutildags Alle enige. Men var Turgot i Stand til at gennemføre denne Reform? Dette er det Samme som at spørge, om Turgot var en sand Statsmand.

Man forlanger af den fuldkomne Statsmand, at han har udstrakte og grundige Kundskaber, at han forstaar Alt: Agerdyrkning, Handel, Søvæsen, Industri, Finansvæsen, Arbejder af offentlig Nytte; man forlanger, at han forstaar at vurdere Betydningen af en videnskabelig Opdagelse eller af et Kunstværk, at han forstaar at kjende Talentet, at ære Dyden og Geniet. Den offentlige og den private Rets Principer, der bestemme Forholdet mellem Borgerne indbyrdes og mellem Borgerne og Staten og Statens Forhold til Religionen og Opdragelsen o. s. v., bør han være lige saa fortrolig med som med Administrationens Enkeltheder. Han bør have et bekjendt og øjeblikkelig anvendeligt Reform-Program, og for at kunne bedømme disse Reformers Bejlighed, maa han have studeret Fortiden, kjende Nutiden og forstaa at læse i Fremtiden. Hvilket Kjendskab til Menneskene og Tingene, hvilket gjennemskuende Blik, hvilken Viljesstyrke, hvilken Arbejdskraft, hvilken Dygtighed og Ærlighed, hvilken

Dristighed og Forsigtighed kræver ikke en saadan Rolle! Ikke nok hermed: man forlanger, at den sande Statsmand skal som Filosof, som en Montesquieu, have besøgt Nabonationerne, at han som Diplomat kjender deres Interesser, deres Tvistepunkter, deres hemmelige Attraaer, at han skal holde et Øje med deres Foretagender, at han skal vide at benytte sig af Forbund med dem, og at han ikke skal tage i Betænkning at forsvare Fædrelandets Rettigheder imod dem og, hvis det er nødvendigt, tilbagevise et uretfærdigt Angreb. Krigskunsten bør derfor ikke være ham fremmed, og selv om han ikke er nogen stor Hærfører, saa bør han dog have dennes Uforfærdethed, og han bør navnlig have dette klare, hurtige Blik, der viser En de bedste Førere og de bedste Planer. Foruden alle disse Egenskaber maa han være i Besiddelse af fuldstændig Ubestikkelighed, Retfærdighed, Godhed, Foragt for og Evne til at glemme Forhaanelser, vidtskuende Blik, Øje for det almene Vel. I de fri Lande maa Statsmændene desuden kunne tale offentligt, om ikke med en Demosthenes's eller Mirabeaus Veltalenhed, i det Mindste med Lethed, Klarhed og naturlig Varme. I Grækenland vilde man end ydermere have fordret, at Republikens første Embedsmand var smuk som Perikles. De moderne Nationer have vel mindre Kunstsans end Grækerne, men tillægge dog Ansigtstrækkene, Holdningens Værdighed, Bevægelsernes Fasthed, Stemmen og Øjets Udtryk en berettiget Betydning; man holder af i alle disse ydre Tegn at se Sjælens Billede.

Hvis man skal tro Foncin, var Turgot ikke den ideale Statsmands Billede ulig i nogen meget væsenlig Grad. Turgot var, efter Foncin, ikke fremmed for nogen af sit Aarhundredes Videnskaber; han forstod at vurdere For-

tjenesten og Geniet hos Lavoisier, Condorcet, d'Alembert, Malesherbes, Voltaire og saa mange Andre, der bleve hans Medarbejdere og Venner. Han havde i alle Sager begrundede Meninger, dybe, originale og næsten altid rigtige Blik. Hans politiske Program kan resumeres i nogle faa Linjer: Agtelse for den personlige Frihed, for Tænke- og Skrivefriheden, for Samvittighedens Frihed, for Arbejdet og Ejendommen; Undertrykkelse af Privilegier og fevdale Rettigheder; Alles Lighed for Loven; Retfærdighedens og Fornuftens Suverænetet med et konstitutionelt Kongedømme, der skulde regere i Overensstemmelse med den offentlige Mening og med den store Mængdes Interesse for Øje, til Organ; en vis kommunal Selvstyrelse; Skatternes Repartition ved Hjælp af de municipale Raad; en frit hvervet Hær; en national Undervisning; Frihandel; Koloniernes Avtonomi. Han forstod saa vel sin Tids Fornødenheder, at de fleste af hans Ideer blev virkeliggjorte kun faa Aar senere under Nationalforsamlingens frugtbare og mægtige Virken. For Krig med Udlandet blev han forskaanet; saa paa dette Punkt kan han ikke bedømmes; men at han ikke manglede Mod, beviste han under de Uroligheder, Hungersnøden, hvadenten den nu var virkelig eller forstilt, gav Anledning til. Hans Billighedsfølelse, Menneskekjærlighed, Tolerance, Ædelmodighed og hans Hjertes fine Følelse er ubestridelig. Han var ikke Taler, vil man indvende; men Veltalenhed var ikke uundværlig under det af ham udtænkte maadeholdne Monarki. Og forøvrigt, er man vis paa, at han ikke ved Øvelse kunde have overvundet sin naturlige Frygtsomhed og Forlegenhed og være bleven Taler? I ethvert Fald har ingen Minister nogensinde i samme Grad som han forenet Dyd, Uegennyttighed, videnskabelig

Dygtighed, Arbejdskraft og Sjælsstyrke og ædel Skjønhed. Hvad manglede han da? Man svarer: Behændighed og Menneskekundskab.

Menneskekundskab? — lad gaa! Han har undertiden taget fejl. Han gjorde Necker Uret; han overvurderede Brienne; han bedømte Saint-Germain, som han tog til Krigsminister, for hurtigt. Men kan man nævne nogen Mand med virkelig administrativ Dygtighed, hvis Planer han har miskjendt, og hvis Tjenester han har afvist? Hvad saa man efter ham, har Necker, som man undertiden stiller op imod ham, frelst Monarkiet?

Behændighed? — Naar man bebrejder ham, at han manglede Behændighed, vil man uden Tvivl sige, at han var for ilfærdig, at han for meget viste Folk, hvad han tænkte om dem, at han forsmaaede at købe deres Tavs-
hed eller forstille Venskab, at han ikke forstod sig paa Intriger. Der er noget Sandt i denne Kritik; men Spørgs-
maalet er, om en behændigere Mand, arbejdende for samme Reformer som Turgot, Minister under en Konge som Ludvig XVI, under en Dronning som Marie Antoinette, i en Nation som den franske i 1774, bunden af Gejstlig-
heden, Finansmændene, Lavskorporationerne, af Privilegier, Slendrian og Fordomme, — vilde have været heldigere i et Forsøg, der efter at have varet i tyve Maaneder med-
førte hans Fald.

Det vilde vidne om daarligt Kjendskab til Historien at tro det muligt, at de Privilegerede skulde opgive deres Særinteresser. Nødvendigheden, men ogsaa kun Nød-
vendigheden, har undertiden tvunget dem til at kapitulere; men de have aldrig frivilligt givet efter. Ganske vist abdicerede de Privilegerede i Frankrig hin 4de Avgust-Nat, og denne øjeblikkelige Højmodighed var epokegjørende;

men da de abdicerede, havde væbnede Bønder allerede begyndt at brænde og plyndre deres Slotte, og hele Nationen forlangte den ny Ordning. Tror man, at de samme Privilegerede vilde have ladet sig skuffe af den mest behændige Minister? Nej, en Ministers Behændighed vilde under de forhaandenværende Forhold ikke have forandret Noget i Stillingen. Gejstligheden, Adelen, Lavsmestrene vilde have protesteret, saasnart han vilde begynde at tænke paa at forlange Skat af de hidtil Skattefri, at ophæve Høveri og Lav; ethvert Forsøg paa at spare vilde opbringe Hoffet og Marie Antoinette, — og Ludvig XVI vilde bøje sig og lade sin Minister i Stikken. Saaledes maatte det være.

Naar Reformernes paatrængende Nødvendighed anerkjendes — og den maa anerkjendes — synes Turgot at have været en af Frankrigs mest skikkede Mænd til at gennemføre disse Reformers. Det var ikke hans Skyld men «Misbrugs-Liga'ens», at det ikke lykkedes ham.

Vi komme nu til det andet Spørgsmaal: Kunde Turgot, naar han havde været støttet af en fastere Konge, have sejret? Var det overhovedet muligt at forebygge Revolutionen?

Allerede at fremsætte et saadant Spørgsmaal er at vove sig langt ind paa Gisningernes vide Omraade. Hvis Ludvig XVI havde været fastere, var han maaske bleven en Josef II, og han vilde have anvendt Magt, uden dog at grundlægge noget Varigt; — eller en Richelieu, og for en Tid vilde han have kunnet betvinge Revolutionen, der saa bagefter var bleven saa meget forfærdeligere; — eller en Gustav III, og efter nogle Aars Forsøg vilde han selv have fornægtet sit Værk; — eller en Frederik II, og ved at reformere Staten for at befæste Kongedømmet,

vilde han have gjort sine Undersaatter til en Nation af Embedsmænd og Soldater, forudsat at Franskmændene ligesaa villigt som Preusserne havde tilladt Forsøget. Ja, man kan tænke sig, hvad det skal være, men Gisingerne kunne ikke føre til noget tilfredsstillende Resultat.

Man bør desuden vogte sig for at overdrive en Mands, var det end en Konges, en stor Konges Indflydelse i Historien. Der er Logik i Begivenhederne. Hvert Væsen følger sin Lov; hver Institution adlyder sit Princip. Det hører til det absolute Monarkis Væsen at gaa stedse videre i sin normale Retning, eller at sønderbrydes med Larm. En flerehundredaarig Eg rejser man ikke igjen.

Det engelske Kongedømme blev parlamentarisk; men hvad kostede det ikke? En blodig Revolution, en Konges Død, forfærdelige Borgerkrige, en Dynastiforandring. En fredelig Reform var maaske endnu mulig i Frankrig under Ludvig XIII's Mindreaarighed, da Generalstaterne sammenkaldtes. Men efter Richelieu og Ludvig XIV, da al stedlig Frihed var forsvunden, al alvorlig Kontrol kvalt, savnede Nationen ethvert legalt Middel til at lade sin Stemme høre. De to tidligere forenede Magter, der stredes om Fremtiden, voxede hver for sig og blev med hver Dag mere uforsonlige Fjender: Monarkiet paa den ene Side, Folket paa den anden. Deres Skilsmisse var given, længe før den traadte aabenlyst frem i 1789.

Det var altsaa ikke let i 1774 at forebygge Revolutionen. At den var uundgaaelig, mente Aarhundredets største Aander.

Turgot selv forudsaa i Begyndelsen af sit Ministerium, i sit Brev til Kongen, at hans Værk vilde være forgæves. Og hvem kjender alle hans hemmelige Tanker? Hvorfor

denne Ifærdighed, som man har bebrejdet ham, og denne ildfulde Arbejdsiver, der forskrækkede flere af hans Venner, hvis han ikke havde en uklar Følelse af, at det hastede, og at saavel hans som Kongedømmets sidste Time nærmede sig med stærke Skridt? Tyder maaske ikke ogsaa hans Aasyns Alvor og Melankoli paa, at han frygtede sine Bestræbelsers Resultatløshed?

Dog tør vi ikke sige, at han ganske uden Nytte har anvendt sin Aands, sit Hjertes og sit Livs Kraft i Frankrigs Tjeneste.

Det er let bagefter at dømme. Men naar man staar midt i Strømmen, er det ikke godt at vide, hvorhen den vil føre. Ingen Kraft gaar virkelig til Spilde, uden den tror om sig selv og tilstaar at være unyttig. I 1774 kunde og maatte Turgot ikke fuldstændig mistvivle om Monarkiets Fremtid og Reformernes Sejr. Han gjorde sin Pligt ved at forsøge paa at frelse hint og fredelig at gennemføre disse. Lad os tilføje, at vi skyldte ham, at Forsøget blev gjort fuldt ud. Det blev bevist, at Kongedømmet af Guds Naade var uforbederligt.